

YÜKLEM OLARAK TÜRKÇEDE FİİL

H. İbrahim Delice

Öz

Fiil terimi daha çok kelime türleri arasında yer alan hareket isimlerinin karşılığı olarak gramerçilerin çalışmalarında kullanılmakta ve bireylerin zihinlerinde bu kullanımıyla canlanmaktadır; ancak bu yazı, bu ilk çağrışımın ötesinde fiilin sözdizimsel yönlerini belirlemeye ve cümle içindeki konumunu ortaya koymaya çalışmaktadır. Bu bağlamda fiil-kip, fiil-çatı ve fiil-ek konuları ön plâna çıkmaktadır.

Anahtar Sözcükler

Fiil, çatı, kip, yüklem ve fiil çekimi.

Verb In Turkish Language as predicate

Abstact

This work investigates the concept of 'verb'. In additon, it searches how the word of 'verb' has been used in the fields of lexicology, morphology and syntax.

Key Words

Verb, voice, mode, predicate, tense.

Giriş

Türk dili gramerini ilgilendiren pek çok husus, Türk dili araştırmacılarınca farklı şekillerde yorumlanabilmektedir. Üzerine yorum yapılan dil birimlerinde ise, tek işlevlilik söz konusudur. Dildeki bu tek işlevlilik doğrultusunda tartışmalı ve farklı yorumlanabilen konuların enine boyuna araştırılmasına, bu tür konularla ilgili farklı bulguların ilgilenenleri dilsel tek işlevlilik doğrultusunda bir birliğe götürecektir. Bu şekilde birleştirilmesine ve faydacı bir şekilde tüketimi için sunumuna ihtiyaç duyulmaktadır.

Bu konulardan biri de fiil terimi ve bu terimin anlam alanıdır.

'Fiil kavramı ile neler ifade edilmektedir? Bu terimi kaç değişik dil birimi için kullanmaktayız? Fiili ilgilendiren diğer kavramların anlam alanları ve kullanım sahaları nelerdir? Bu konular ile ilgili yorumlar amaca ne derece hizmet etmekte ve dilin iç mantığıyla ne kadar örtüşmektedir?' gibi soruların cevaplarındaki belirsizlik bu yazının temel sebebi oldu.

"Dilbilgisi uzmanının sorunu, doğal konuşucunun -çoğunlukla da kendisinin- dilsel sezgisine başvurarak sorunsuz bir veri için betimleme yapmak, mümkünse, açıklama getirmektir." (Uzun, 2000: 10.) ilkesi gereğince Türkçenin yorumlanmış diller kategorisine alınması yolunda dilbilgisi uzmanının sezgilerini dilbilgisi kategorilerini yorumlamak için kullanabilmesi gerekmektedir.

Bu yazıda ben de bir dilci olarak, farklı yorumlarla karşılaştığım bu konu için dilsel sezgilerimi ortaya koymaya ve Saussure'ün de belirttiği gibi (Akerson, 2000: 41 ve sonrası) kural koyucu olmaktan ziyade dilsel kuralları yansız bir şekilde betimlemeye çalışacağım.

Umarım bu amaç doğrultusundaki samimi gayretlerle ortaya çıkacak olan bu yazı, Türkçeyi yapanların matematik zekası gereği istisnalardan arındırılmış, dolayısıyla matematiksel özelliğiyle ön plâna çıkan Türkçenin gramerce yorumlanışlığına bir katkı sağlar.

1. Fiil Teriminin Anlam Alanı

Türk dilinde kelime türleri bazı çalışmalarda kelimenin *sözlükbirim* oluşları esas alınarak *isim*, *fiil* ve *edat* başlıklarıyla önce üçe sonra dizimbirim

oluşları göz önüne alınarak sekize (Hacieminoğlu, 1991: 12 ve sonrası; Ergin, 1993: 205), ve bazı çalışmalarda doğrudan *dizimbirim* oluşları esas alınarak *ad*, *sıfat*, *belirteç*, *adıl*, *ilgeç*, *bağlaç*, *ünlem*, ve *eylem* (Aksan vd., 1983, 24) başlıklarıyla doğrudan sekize ayrılarak incelenmektedir.

Daha çok, bir kelime türü olarak zihinlerde canlanan fiil terimi ile neyi kast ediyoruz/etmeliyiz?

Bu sorunun cevabı Leylâ Karahan tarafından araştırılmış ve Türk dili uzmanlarınca da bilimsel toplantı çerçevesinde tartışılmıştır. Bu çalışmada Leylâ Karahan:

1. *Vermek, verdirmek,*
2. *verdim, vermiş,*
3. *ver-*, *verdir-* şekillerinin adı olarak kullanılan üç değişik yaklaşım tespit etmiştir (Karahan, 1999: 47 ve devamı).

Fiil terimi için bu üç yaklaşım da gramercilikte kullanımları itibariyle doğrudur. Gramercilikte kullanımları itibariyle doğru olan bu durum, mantık biliminin "Dilsel bir ifadenin 'tanımlanmış' olması, bu ifadenin anlamının 'tüketici' bir şekilde belirlenmiş olması veya 'tam' olarak anlaşılması demektir." (Grunberg, 1970: 109) ilkesine aykırıdır.

Bunlardan birincisi dilde var olan kelimelerden bir iş, oluş ve hareket kavramı bildirenleri *sözlük* içinde listelemek için kullanıldığında, fiilin *vermek*, *verdirmek* gibi mastar şekilleri bu listelenen kelimelerden ayırmak için fiil adını almaktadır. Bu ise fiilin *sözlükbirim* olarak kullanılması anlamına gelmektedir ve anlam alanı sadece *sözlükbirim* olan mastar hâlindeki fiilleri tanımlamakla sınırlandırılmış olmaktadır. Bu anlamlandırma, *sözlükteki* maddebaşı fiilleri adlandırma durumunda *doğru* sıfatını hak etmektedir.

İkinci maddede sunulan anlam alanını karşılar tarzındaki kullanımı da doğrudur; çünkü, cümleyi oluşturan kelimeleri birbirinden ayırmak için kullandığımız terimler içinde fiil, *verdim*, *vermiş* gibi *fiil kök veya gövdesi+kip kavramı* + *şahıs kavramı* yapısında bulunan kelimelerin adıdır. "*Ahmet bugün otobüsle Ankara'ya gidecek.*" cümlesini oluşturan kelimeler sırasıyla *isim*, *zarf*, *zarf*, *isim* ve *fiil*'dir. Bu şekliyle fiil terimi, *dizimbirim* kullanımıyla dil gerçekliği içinde yerini almaktadır; ki, bu kullanımda anlam alanı, cümlenin kurucu ögesini tanımlamakla sınırlandırılmış olmaktadır.

Üçüncü maddede belirtilen *ver-*, *verdir-* şekillerini fiil olarak kabul eden yaklaşım tarzı da doğrudur; zira, her dilde anlam aktarıcısı olarak kullanılan somut isim (ağaç), soyut isim (iyi) ve hareket ismi (ver-) olmak üzere üç tür taban kelime mevcuttur. Bu üç tür kelimedenden hareket isimlerini karşılamak üzere dilbilimciler bu terimi yapı bilgisi (morfologie) çalışmalarında kullanmaktadırlar. "*Bin atlı akınlarda çocuklar gibi şendik.*" cümlesinde Yahya Kemal tarafından kullanılmış olan *akınlarda* kelimesi *sözlükbirim* ve *dizimbirim* olarak *isim*dir ve bu kelimenin yapısal çözümlemesi *ak(fiil kökü)+ı*(ilave ses)+*n(fiilden isim yapım eki)+lar*(çokluk eki)+*da*(kalma durumu eki) şeklinde yapılmaktadır. Dikkat edilirse bu örnekte 'ak-' *fiil kökü* '-n-' *'fiilden isim'* adlandırmalarında kullanılan *fiil* terimi bu üçüncü maddedeki anlam alanını karşılamaktadır. Bu noktada fiil, nedensiz adlandırmalardan biri olan hareket isimlerini yalın şekliyle karşılayan bir *biçimbirim*'dir (bkz. Özdem, 1944: 57, 61, 74 ve 129).

Bir *fiil* kelimesinin üç anlam alanını birden karşılıyor olması, elbette, dilsel bir problemdir. Bu karmaşanın giderilmesi için *fiil*, bunlardan sadece biri için kullanılabilir ve diğer ikisi için yeni birer terim önerilebilir; ancak, yıllardır dil öğretiminin her aşamasında bu anlam alanlarıyla kullanılmasından dolayı ders kitapları ile öğrencilerin zihinlerine yerleşmiş olan bu kullanımı bir çırpıda düzeltmek de pek kolay değildir.

Bu yazıda *dizimbirim* olarak kullanılan ve kelime/sözcük türleri denildiğinde akla gelen fiil terimi ve dilbilgisi içinde kullanım özellikleri irdelenmeye çalışılacaktır.

Bu tarz kullanımıyla fiil, aslında cümlenin kurucu ögesi olan *yüklem* terimi ile örtüşmektedir. Yani *dizimbirim* olarak *fiil*'in özelliklerini belirlemek demek bir bakıma cümlenin unsurlarından *yüklem*'in özelliklerini belirlemek anlamına da gelmektedir.

Eskilerin *müşned* diye tanımladıkları yüklem için pek çok terim kullanılmıştır: Fiil cümlelerinde yüklem için *sav*, *predikat*, *yükletik*, *söylem*, *bildirici*, *fiil*; isim cümlelerinde yüklem için *yüklem ismi*, *haber*, *predikat ismi*, *bildirici ismi*, *isim yüklemi*, *yüklem ismi* terimleri kullanılmıştır (Bkz. Topaloğlu, 1989: 163; Korkmaz, 1992: 175-175).

Zihnimizde beliren bir düşünce, yapıcı dört değişik yükleme –yani, fiile- dayalı cümle ile dışa vurularak dil gerçekliğinde vücut bulmaktadır: *Haber*, *dilek*, *oluş* ve *bildirme*.

Şayet bir kılış fiili haber kipleriyle kurulursa düşünce, ileti olduğundan haber şeklinde olacaktır: "*Yarın Ankara'ya gideceğim.*"; dilek kipleriyle kurulan kılış fiilleri de düşüncelerimizi temelde bir isteme kavramıyla aktarmaya yarayacaklardır: "*Bu sınavı geçmelisin.*"; oluş fiillerinin yüklem olduğu cümlelerde ise düşünce bir oluşun üçüncü kişilere aktarımı şeklinde dile dönüşecektir, bu durumda bildirme ifade eden cümlelerle dizgenin oluşumu açısından çok yakın bir konuma gelmektedir: "*Su kaynadı.*"; fiil dışındaki kelime türleri bildirme ekleri marifetiyle yüklem olmaları durumunda da düşüncelerimiz, bir bildiri şeklinde cümle kılığına bürünecektir: "*Bugün hava yağmurludur.*" Örneklerinde olduğu gibi.

Yüklem, cümlenin tek temel unsurudur ve kelime türleri içinde yüklem oluşturmakla görevli kelime türü olarak karşımıza çıkan ve kip ve şahıs kavramı veren bir fiilden oluşmak zorundadır.

Kerime Üstünova, "Türkçede Asıl Unsurlar: Özne ve Yüklem", adlı yazısında yazı başlığından da anlaşıldığı gibi cümlenin asıl unsurları olarak özne ve yüklemi göstermektedir; ki, çoğu gramer çalışmaları bu görüşü kabul etmektedir. (Üstünova, 2000: 489 ve devamı)

Leylâ KARAHAN, *Türkçede Söz Dizimi* adlı çalışmasında "Yüklem, cümlenin ana unsurudur. Diğer unsurlar, yüklem anlamını desteklemek üzere cümlede bulunur." demektedir (Karahan, 1991: 42); ki, sözdizim açısından doğru olan görüş de budur; çünkü, edilgen olan yüklem özne unsurunun kaldırılmasını sağlayabilmektedir.

K. Gronbech'te "Fiil daima sonda olduğuna göre cümlenin tepe noktası, iş ve oluş bildiren kelimedir. Bu kaideden sapmalar vardır, fakat kaideyi

bozmazlar; normal kelime sırası o şekilde sağlam kök salmıştır ki, sapma şuurlu bir uslûp vasıtası olarak kalır." demektedir (Gronbech, 1995: 111).

Diğer kelime türleri yüklem olacaksa, önce kelime türü olarak yapım eki, yardımcı eylem veya ek-eylemlerle fiile dönüştürülmelidir -yani, cümlede yüklem mutlaka fiil olmak zorundadır-.

Netice itibariyle bir cümle içinde haber, dilek, oluş ya da bildiri anlamını içeren bir fiil bulunmalı ve bu fiil de cümlenin yüklemine oluşturmalıdır.

Bu durumda yüklem hangi yapılarda sözdizimine gireceğinin belirlenmesi gerekmektedir. Bu yapılar iş, oluş ve hareket bildiren kelimelerin yüklem olması durumunda basit (Kitap *okuyorum.*), türemiş (Hayat *zorlaştı.*) ve öbek (Gereğini *arz ederim.*); ek-fiil maarifetiyle fiilleşerek yüklem olan kelime türlerinde ise, basit (Küçük *iyidir.*), türemiş (Güzellik *anlıktır.*), birleşik (En sevdiğim yemek, *imambayıldır.*) ve öbek (Canımı sıkın *masamın hep dağınık oluşudur.*) yapılarını görmekteyiz.

2. Fiillerin Yapısı

Bu yazı çerçevesinde ortaya çıkan bulgulardan biri de fiilin diğer kelime türlerinden yapı itibariyle ayrılıyor olmasıdır. Şöyle ki, fiil harici her tür kelimenin yapılarını sınıflandırabilmek için *basit*, *türemiş* ve *birleşik* (Aksan vd. 1983: 34-35) terimlerini kullanmak mümkünken; fiil türü için *birleşik* terimini kullanmak mümkün görünmemektedir. Gramer kitaplarında birleşik fiil diye verilen *arz etmek*, *düşeyazmak*; *küplere binmek* örneklerinin aslında fiil öbeği olduğu görülmektedir.

Kelime dizisiyle oluşan anlambirimlerin anlamsal özellikleri çok önemlidir. İki gösteren başka bir anlam için yapıca birleşirse -yani, sözlükbirim olarak iki ayrı gösteren anlamsal olarak sadece bir gösterilene karşılırsa- iki kelimedenden oluşan yeni bir sözcük yapılmış demektir. Sözcüklerin bir anlam için birleşmesinin ötesinde biri diğerinin anlamını netleştirmek, sınırlandırmak, açıklamak gibi işlevleri yerine getirmek için kullanılırsa o dizi ile kelime öbeği diye adlandırdığımız dizge ortaya çıkmaktadır. Sonuç olarak *hanumeli*, *imambayıldı* örneklerindeki gibi isimlerle birleşik isim yapılabiliyorken fiillerle birleşik fiil yapılamamaktadır.

Böyle olunca da *fiil*, sadece *basit*, *türemiş* ve *öbek* yapılarında sözdizimine katılabilmektedir.

2.1. Basit Fiiller

Bünyesinde sadece bir anlamı barındıran kök ve bünyesinde bir yapım ekinin varlığı sezilmeyen gövde kelimelerden oluşan fiildir: Bakmak, gülmek, okumak, koşmak gibi.

2.2. Türemiş Fiiller

Nedensiz türetilmiş kök kelimelerden yapım eki yoluyla meydana getirilmiş fiillerdir: Başlamak, horlamak gibi.

Türkçe fiil ve isim tabanlarını birbirinden ayırmakla diğer dillerden ayrılır. Diğer dillerde fiil ile isim tabanı arasında sıkı bir akrabalık vardır. Örneğin İngilizcede *face* (isim)- *to face* (fiil), Arapçada *ketb* (isim) - *ketebe* (fiil).

Türkçede buna benzer tabanda eşseslilik çok nadirdir ve tesadüfidir (Gronbech, 1995: 18; Tekin, 1997: 50 ve sonrası; Hatiboğlu, 1970: 110 ve sonrası).

Bu nedenle isim kavramına bağlı bir fiil oluşturulacaksa ya -IA- ve -A gibi isimlerin fiil şekillerini veren yapım eki ya da isimlere fiilde bulunması zorunlu olan kip ve şahıs kavramını yükleyebilmek için kullanılan yardımcı fiil getirilir.

Bu araştırma yazısı ile ulaşılan dikkat çekici noktalardan biri de, fiile ulanan eklerin fiil tabanının dışında yükleme ulanan kelimeleri de ilgilendirdiğinin tespit edilmesidir. Fiilin aldığı ekler, fiile bağlı kelimelerin yani adına cümle dediğimiz dizgenin dizimsel özelliklerini de belirleyebilmektedir. Bu bağlamda, gramer kitaplarımızda *fiilden fiil yapım eki* olarak gösterilen çatı eklerinin yeni yapmadığı ancak cümlede zorunlu olarak bulunması gereken unsurları belirlemeye yaradığı da anlaşılmaktadır.

Türkçede eklerin kaç değişik işlevle kullanılmakta olduğunu ve bu işlevlere göre eklerin nasıl tasnif edilmesi gerektiğini bir yazımızda ana hatlarıyla göstermiştik (Delice, 2000: 221).

Bu yazı çerçevesinde fiili ilgilendiren eklerin tek tek sorgulanması sonucunda fiil tabanlarına ulanan ve cümle kurmakta etkin ya da cümle öğelerinin nitelik belirleyicisi olmakta aktif eklerin nedensiz yapılmış bir kelimedenden yeni ama nedenli bir kelime yapım işlevi olan *yapım eki* tanımlamasına uymayan yeni bir işlev ortaya çıkmaktadır. Bu açıdan bakıldığında fiile gelen ekleri temel işlevi doğrultusunda cümle eki diye de adlandırarak sınıflandırmak mümkündür. Örneğin fiil tabanına ulanan ve ona bitmişlik anlamı katan bir -DI- zaman eki anlamca sadece 'fiili=yüklem' değil cümleye yayılmış olan anlamı da ilgilendirmektedir. "*O bugün gelEcEk+Tİ.*" cümlesinde -*EcEk+Tİ*- ulamı, *gelme* eyleminin plânlananın aksine gerçekleşmeden bitmişliğini gösterdiği gibi *gelme* eyleminin bugün gerçekleşemediğini de göstermektedir. Bu anlamsal bağıntıdan dolayı da *bugün* zarfı yerine bu dizgede *yarın* dizisel ögesini kullanamayız.

Tüketici olan anadili kullanıcıları, dilde karşılığını bulamadıkları fiil şekilleri için ya isimlerin fiil şekillerini ya da öbek yoluyla yapılmış fiil kalıplarını kullanmaktadırlar: *Arz etmek; başlamak; gelivermek* gibi.

Bu bağlamda, Muharrem Ergin'in kitabında *Fiilden fiil yapma ekleri* (Ergin, 1993: 190 ve sonrası) başlığıyla listelediği ekleri kitaptaki işleniş sırasına göre değerlendirerek fiil üzerine gelebilen eklerin işlevlerinin neler olabileceğini tespit etmeye ve Türkçede eklerin gösteren gösterilen arasındaki anlam bağı kurmanın ötesinde sözdiziminin nasıllığını da ilgilendirdiğine dikkat çekmeye çalışacağız.

Olumsuzluk Eki: -ma-, -me-:

Menfi fiil yapmak fonksiyonu ile işlenen ve *yap-ma-, ol-ma-, aç-ma-, başla-ma-, durdur-ma-, geçir-me-, bil-me-, erit-me-, gezin-me-, düzel-me-* örnekleri verilen bu ek, fiilin var olan kök anlamına sadece olumsuzluk anlamı katarak genişlik kazandırmaktadır. Fiili olumsuzlayan bu ek, anlam değiştiricisi değil; var olan fiil anlamına olumsuzluk katarak sınırlandıran bir işleve sahiptir

ve sadece fiili değil aynı zamanda cümleyi de olumsuzlamaktadır. Bu açıdan *genişletme* eki diye tanımlamak daha doğru olacaktır.

Dönüştürülme Eki: -n-

Dönüştürülme fonksiyonu ile fiilden fiil yapan ek olarak verilen *ve al-ı-n-*, *sal-ı-n-*, *gez-i-n-* ... örnekleri verilen bu ek, aslında nesnesi *kendi* dönüştürülme zamirinden ya da iyelik ekli isimden oluşan nesneyi, özneye birleştirme ya da ortadan kaldırma ekidir: “*Ayşe saçını taradı.*” cümlesinde nesne iyelik eki almıştır ve yüklemi oluşturan fiil kılış fiilidir. Bu durumda dilde *en az çaba yasası* gereği nesne yerine fiilin üzerine -N- eki getirilerek “*Ayşe tarandı.*” şeklinde bir dizge oluşturulabilir. “*Ahmet kendini dövdü.*” Örneğinde de geçişli kılış fiilinin istediği *nesne* dönüştürülme zamiri olduğu için fiile getirilecek olan dönüştürülme ekiyle “*Ahmet dövdü.*” şeklinde ortadan kaldırılabilir.

Sonuçta bu ek, fiil kökünü anlamca etkilemeyen sözdizimsel boyutludur. Gramer çalışmalarında fiilden fiil yapım eki olarak verilen eklerin çoğu bu ekte olduğu gibi daha çok sözdizimsel eşleşmeli eklerdir. Bunların tamamı, fiil *genişletme* ekleri olarak düşünülmelidir; zira, eklendikleri fiilin taban anlamında temel değişikliklere ve yeni kavram oluşumuna neden olmamaktadırlar.

Edilgenlik Eki: -I-

Pasiflik ve meçhullük ifade eden fiilden fiil yapan ek olarak verilen bu ek de, ya cümleyi “*Cam kırıldı. Okula gidildi.*” örneklerinde olduğu gibi öznesiz yapmaktadır ya da “*Kazak ağaca takıldı.*” Örneğinde olduğu gibi kılış tabanlı bir fiili oluş tabanlı bir fiile dönüştürmektedir. Fiil tabanında anlam, bu ekten dolayı değişmemektedir. *Kırılmak* şeklinde de *kırmak*'taki anlam mevcuttur; bu ek de eklendiği kelimeden önce gelmemesi gereken *özne* ve gelmesi gereken *belirsiz nesne* unsurlarına işaret etmektedir. Dolayısıyla Sözdizimsel bir ektir.

İşteşlik Eki: -ş-

Ortaklaşma ve oluş ifade eden fiilden fiil yapma ekleri başlığıyla listelenen bu ek de, fiil tabanını ilgilendirmeyen ve sözdizimsel olarak çoklu veya eylemde ortaklı özne göstergesi olarak kullanılan bir ektir.

Ettirgenlik Ekleri: -r-; -t-; -Dir-, -Dar-; -Ar-; -gUr-; -z-

Faktitif ekleri adıyla belirlenen ve oldurma, yaptırma ifade eden fiilden fiil yapım ekleri tanımıyla listelenen bu ekler de ettirgenlik çatı işlevini belirleyen sözdizimsel eklerdir.

-a-:

Bu ek için sadece *tk-a-* örneği verilmiştir. Bu örnekte ek, kökte var olan anlama etki etmeksizin fiilin varlık ilgisini belirliyor gibi. Buradaki -A'nın işlevini net olarak ayırmak mümkün olmasa da *tk-a-*'ın *'tk-*'tan farklı kavram tabanına dönük bir fiil olmadığı da aşıkardır. Zaten, T. Banguoğlu, “*Eski Türkçede fiil köklerine berkitme eki olarak gelen (tolgamak, bulgamak) -gekinin damak sesini düşürmesiyle meydana gelmiş bir ek sayılır.*” ifadesiyle bu ek için işlevini fiili berkitmek olarak göstermekte ve Ergin'in bu örneklerini *dolamak, bulamak, ulamak, kapamak, taramak, dadanmak kazanmak* örnekleri ile aynı kategoride göstermektedir (Banguoğlu, 1974: 276-277).

-I-:

Kaz-ı-, sür-ü- (<*sür-i-*) örnekleriyle verilen bu ek de eklendikleri fiile sürerlilik anlamı katan genişletme ekidir. Banguoğlu ekin bu özelliğini "*Bunlar berkitme anlamında az sayıda fiillerdir. Eski Türkçeden aynı anlatımla gelen örnekleri vardır (kazımak yorımak > yürümek). Onların berkitme anlatımını da taşıyan ve Eski Türkçede canlı bir -ik- edilen çatı eki ile ilgili oldukları düşünülebilir.*" diyerek *sürümek, bürümek, kazımak, yürümek ve sancımak* örneklerini vermektedir (Banguoğlu, 1974: 279). Neticede kökeni ve işlevi tam bilinmese de eklendiği fiil tabanını yeni bir kavram adına dönüştürmemekte; eklendiği tabanda var olan anlama sürerlilik gibi değişik ilgiler kattığı anlaşılmaktadır.

-Ik-:

Bugün kullanımda olmayan ancak Eski Anadolu Türkçesinde *dur-Uk-*, *sür-Ük-* gibi birkaç örnekte görülen bu ek de fiilin var olan anlamına sürerlilik anlamıyla genişlik katmaktadır.

-y-:

Fiilden fiil yapım eki olarak *ko-y-*, *do-y-* örneklerinin verildiği *-y-* bir biçimbirim değil bence söyleyiş kolaylığı için türemiş bir ilave ses *-yani* sesbirim-dir. Zira önceki dönemlerde *koy-* yanında *ko-DI-lar* (Karahan, 1994: 383) şeklinde de kullanılabilir ve eklendiği kökte hiçbir anlam değişikliğine neden olmamaktadır (Banguoğlu, 1956: 292).

-sA-:

Gör-sE-t- örneğinde fiilden fiil yapan ek diye verilen bu biçimbirim de sadece bu fiile has bir kullanım olduğu için fonetik bir değişmiş gibi görünmektedir. Bir ek olsa dahi ulandığı *gör-* tabanından uzaklaşmış yeni bir fiil kavramını da temsil etmekten zaten çok uzaktır.

-msA-:

Fiilden fiil yapan ekler arasında *gül-Ü-msE-* örneği ile verilen bu biçimbirim de var olan fiil kökünün anlamını değiştirmemekte; ona bir nüans katmaktadır. Bir bakıma fiili genişletmektedir.

-AsI-:

Fiilden fiil yapım eki olarak *gör-Esİ-* (göreceği gelmek) örneği ile verilen bu ek de aslında işlev olarak fiilin sıfat ve bazen de zarf şekillerini vermektedir. Bir bakıma dönüştürücü bir ektir. Yapım işlevi olmadığı için de kelime kökünde var olan fiil anlamını sıfırlayamamaktadır; aynı anlamla kelimeyi sadece türsel değişime uğratmaktadır.

-AlA-:

Kov-ala-, *ov-ala-*, *silk-ele-*, *eş-ele-*, *şaş-ala-*, *dur-ala-*, *gev-ele-* örneklerinde fiilden fiil yapım eki olarak verilen bu ek de fiilin kök anlamına *küçültme* (*eş-ele-*), *yineleme* (*ov-ala-*) ve *sürerlilik* (*kov-ala-*) gibi anlam genişliği kazandıran fiil genişletme eklerindedir. Bu ek, Tahsin Banguoğlu'nun "Türk grameri için monografiler: Türkçede Tekerrür Fiilleri", adlı çalışmasında genişçe ele alınmış; konu, *-iştir-* ve *-ele-* esas alınarak "Her ikisi de kök fiilinin ifade ettiği eylemin tekrarlanan kısa hareketlerle yapıldığını gösterirler." yargısıyla özetlenmiştir (Banguoğlu, 1956: 111-123).

Bu bağlamda adına fiil diyebildiğimiz kelime türünün üzerine alacağı ekler sınırlı sayıdadır; bu ekler de, ya fiile anlam genişliği katmakta ya fiili isme, sıfata ve zarfa dönüştürmekte ya da yüklemün çeşitli dizimsel özelliklerini belirlemekte kullanılmaktadırlar.

Rus dilbiliminin etkisiyle daha işlevci düşünen Türk cumhuriyetleri Türkologları, Türkçedeki ekleri, üçe ayırarak incelemektedirler: *Söz yasayıcı ekler*, *şekil yasayıcı ekler* ve *söz üytedici ekler*. Fiilin üzerine gelen eklerden olumsuzluk ekini, fiilimsi eklerini ve kip eklerini *şekil yasayıcı ekler* başlığı ile ele almaktadırlar (Borcakov vd., 1999: 9-11). Bu da eklerin biçimbirim olarak işlevleri doğrultusunda farklı tasnif edilebileceğini göstermektedir.

Fiilin üzerine aldığı ekleri bir tablo ile göstermemiz gerekirse:

KÖK	EK		ÖRNEK	EKLİ TÜR
	YAPIM EKİ	F.İ.Y.E.	ele-K	İSİM
FİİL	D	İSİM-FİİL	oku-MA	İSİM
	Ö			
	N	ZARF-FİİL	koş-ARAK [gitti]	ZARF
	Ü			
	Ş	ŞART EKİ	ÇalışırSA	ZARF
	T			
	Ü			
	R	SIFAT-FİİL	bil-DİK [adam]	SIFAT
Ü				
C				
Ü			okuy-AN-ı	İSİM
FİİL	G	OLUMSUZLUK:	Oku-MA-dı.	FİİL
	E	ÇATI	Oku-T-tu.	
	N	KILIŞLAYICI	Kayna-T-tı.	
	İ	OLUŞLAYICI	Dola-N-dı.	
	Ş	SÜRERLİ	Dur-ALA-dı.	
	L	SORU	Okudu MU?	
	E	ŞAHIS EKLERİ	OkuduM.	
	T	BİLDİRME	OkumuşTUR.	
	M	KİP EKLERİ	Oku-y-ACAĞ-ım.	
	E	KIPLIK	Oku-y-UVER.	

2.3. Öbek-Fiiller

Gramer kitaplarında *birleşik fiil* terimi ile verilen bu konuyu *öbek-fiiller* terimiyle ele almayı uygun bulduk; çünkü, kendi anlamından uzaklaşmış yardımcı fiillerle kurulan *gelivermek*, *düşeyazmak* gibi tasvir fiillerinde bile bir yapısal ayrıklık mevcuttur. Asıl fiil ile yardımcı fiil arasına ya zarf-fiil eki ya da zarf fiil eki yerine bir kip eki kendi işleviyle getirilebilmektedir. Oysa diğer kelime türleri için kullanılan birleşik kelime terimi için birleşenleri herhangi bir ekle ayırmak farklı farklı çekimlemek mümkün değildir. Çekimlendiği zaman bir kelime türü olmaktan çıkıp kelime öbeği kategorisine girmektedir. Örneğin *hanımeli* bir birleşik kelimedir; ama, *hanım* kelimesine bir ek getirip *hanımın eli* dediğimizde *hanım* da *el* de öz anlamına bürünürler. Böylece adlandırma aşamasında bir anlam için kurulmuş ortaklık bozulur.

Fiiller kullanım açısından iki kısımda incelenir: *Asıl ve yardımcı*. Asıl fiiller kılış ve oluş anlamlarının dışavurumlarını sağlarken yardımcı fiiller ya yabancı dillerden Türkçeye girmiş isimlerin fiil şekillerini vermek (*arz etmek, rica olunmak* vb.) ya da zarf-fiil ekleri veya bu eklerin yerine kullanılabilen kip ekleriyle birleşerek özel fiil kiplerini oluşturmak (*düşeyazmak, bakıp durmak* vb.) ya da isimlere eklenerek onların yüklem oluşlarını sağlamak (*güzel turur> güzeldir, açık ermiş> açılmış* vb.) için kullanılır.

Öbek-fiiller de değişik yollarla yapıldığı ve her yapı belli bir işlevi üstlendiği için kendi içinde sınıflandırılarak ayrılabilir:

2.3.1. Yardımcı Fiille Kurulanlar

2.3.1.1. Yabancı İsim + Yardımcı Fiil Yapısıyla Kurulanlar

Bu tür öbek-fiillerin oluşumunu sağlayan yardımcı fiiller sınırlı sayıdadır: *Etmek, olmak, eylemek, kılmak* gibi.

Sınırlı sayıda kullanılan yardımcı fiiller, yabancı isimler ile kullanıldığında onların Türkçe fiil şekillerini vermektedir: *Arz etmek, rica etmek, rücu' eylemek, tabi' olmak* gibi.

2.3.1.2. Fiil + [zarf-fiil eki yahut kip eki] + Yardımcı Fiil Yapısıyla Kurulanlar

Bu tür öbek-fiillerin oluşumunu sağlayan yardımcı fiiller de sınırlı sayıdadır ve eklendikleri asıl fiillere *ivedilik, yeterlilik, sürerlilik* gibi kiplik anlamlar katar: *Yazıvermek, gelivermek, bakakalmak, gidedurmak; ağlayacak gibi olmak, söylemiş bulunmak* gibi.

2.3.1.3. Yalın veya Çekimli İsim + Asıl Fiil Yapısıyla Kurulanlar

Bu tür öbek-fiillerin oluşumunda sözlükteki herhangi bir fiil eklendiği çekimli veya çekimsiz isimlerle anlamca kalıplaşarak yardımcı fiil gibi kullanılmak yoluyla öbek-fiiller meydana getirebilir.

Bu durumda ya yüzde yüz kalıplaşmış fiil öbekleri *deyim* ya da yerine göre kalıp ifade şeklinde kullanılabilen fiil öbekleri *yarı deyim* ortaya çıkar: *Küplere binmek* (deyim), *öne çıkmak* (yarı deyim) gibi.

Bu tür fiiller de, cümlede kurucu öge olarak kullanıldıklarında birbirinden ayrılamaz bütünlük içinde *yüklem* olarak gösterilmesi gereken biçimbirimlerdir.

2.3.1.4. Ek-fiille Kurulanlar

Bu tür öbek-fiillerde kullanılan *ermek* ve *turmak* yardımcı fiilleri diğer yardımcı fiillerden işlev açısından farklıdır. Bu iki fiil isimlerin fiil şekillerini vermek için değil de doğrudan ismi ve isim yerine kullanılan biçimbirimleri sadece sözdizimi içinde yüklem yapmak için onlara fiilde bulunması gereken kip kavramını vermek maksadıyla ulanmaktadır. Böyle olunca da, bu iki yardımcı fiil, sadece bildiri diyebileceğimiz cümleleri kurmakla görevli bulunmaktadır.

Fiillerin kaç değişik şekilde yapıldığını belirledikten sonra şimdi de cümle içinde *fiil=yüklem*in hangi niteliklerle karşımıza çıkabileceğini ele alabiliriz. Fiil kavramının öncelikle *varlık* ve *zaman* kavramlarıyla sıkı bir bağı vardır. Fiilin sözdizimindeki görünüşleri bu iki kavram etrafında şekillenir ve belirginlik kazanır.

3. Fiil - Varlık İlgisi

Bir dilde var olan yalın fiil tabanlarının tamamını -dili yaratan insan başta olmak üzere- eylem gerçekleştirme erki olan varlık kavramını esas alarak sınıflandırmak mümkündür. Herhangi bir fiil, bir varlık tarafından gerçekleştirilme veya kendi kendine gerçekleşme ifade etmektedir. Dilbilgisinde bir gerçekleştirme erkine muhtac olan fiillerin adı *kılış fiili*, kendi kendine gerçekleşme ifade eden fiillerin adı da *oluş fiilidir*.

Bunların sözdizimi içindeki görünüşleri ve oluşturdukları cümlelerin yapıları birbirine göre farklıdır. Kılış fiili, cümlenin hemen her unsurunu alabilirken, oluş fiili ve ek-fiilli isimlerin yüklem olduğu cümleler nesne almaz; çünkü, kendi kendine gerçekleşen fiiller nesneye ihtiyaç duymaz. Bu farklılıkları ilgili başlıklar altında belirteceğimiz için burada üzerinde fazla durmamayı yeğliyoruz.

3.1. Kılış Fiilinden Yüklem [Haber ve Dilek Cümleleri]

Bu tür fiiller kök, türemiş veya *etmek* işlevli yardımcı fiillerle yapılmış öbek-fiillerden oluşur ve şahıslara göre çekimlenerek haber kipleri yoluyla *haber*, dilek kipleri yoluyla *dilek* cümlelerini meydana getirir.

Bu tür fiillerden geçişsiz bir fiilin yüklem olması durumunda, şayet fiile cümlenin kuruluş dengelerini belirleyen çatı eklerinden biri gelmemişse, cümlede bir öznenin; geçişli bir kılış fiilinin yüklem olması durumunda da bir özne ve bir nesnenin zorunlu olarak bulunması gerekir. Bu tür fiiller yapan özne isteyen fiillerdir; bu nedenle her türlü şahıs ekleriyle çekimlenme yeteneğine sahiptirler: *Okudum, okudun, okudu, okuduk, okudunuz, okudular* gibi.

Bu noktada kılış fiillerinin aldıkları şahıs eklerinin gerçekte özne göstergesi olduğunu da söylemiş olalım; zaten, günümüzde ek şeklinde görünen bu biçimbirimlerin Eski Türkçede *Ölteci sen.* örneğinde olduğu gibi fiilden ayrı bulunduğunu bilmekteyiz. Bu gelişim doğrultusunda artzamanlı yaklaşımla Türkçede aslında tek tip cümlenin *-zamir cümlesi-* olduğunu söylemek de mümkündür; zira, Eski Türkçede fiilin yapısı ne olursa olsun ayrı zamirle sonlanmaktaydı. Bitişme kuramına uygun bir gelişim seyri gösteren cümle sonlandırıcısı bu ayrı zamirler fiile bitişik konuma geçmiştir.

Bu tür cümlelerdeki özne bir eylemi gerçekleştirme erkine sahip bir varlıktır. Varlık olmasa fiilin içerdiği anlamın gerçekleşmesi mümkün değildir. Bu durumda bu tür cümlelerde özne, yapan ya da gerçekleştiren öznedir. *Kırmak* fiilini örnek olsun diye yüklem yaptığımızda *kim* ve *neyi* sorularının cevabını da cümlede bulundurmalıyız. Bu noktada "*Ahmet camı kırdı.*" kalıbına uygun cümleler dizisinin ortaya çıkması gerekir. Ayrıca bu tür yüklemelerin kuruculuk yaptıkları dizelerde seçimsel olarak, *dolaylı tümleş* ve *zarf tümleci* de getirilebilir.

Bu tür fiiller de düşünceyi haber ve dilek formunda veren cümleleri oluşturur. "*Bu kitabı okuyacağım.*" cümlesi haber kip ekiyle çekimlendiği için haber cümlesi, "*Keşke o bugün buraya gelse!*" cümlesi de dilek kip ekleriyle çekimlenerek bir dileği içerdiği için dilek cümlesidir.

Bu araştırma yazısının ulaştığı sonuçlardan biri de, fiilde çatı kavramının sadece kılış fiilleriyle ilgili olduğunun ve fiilde çatı kavramının ya kelime tabanına ya da tabana ulanmış bir eke bağlı olduğunun tespiti.

Fiil için ekli ve eksiz çatılar vardır ve çatı kavramı sadece kılış fiilleriyle ilgilidir; zira, oluş fiillerinin yüklem olduğu cümlelerde olan öznenin dışında fiilin çatısından istenen başka zorunlu öge yoktur. Bu noktada çatı kavramını da kılış fiilinden oluşan yüklem cümlede zorunlu olarak tamamlayıcı unsur isteme kategorisi olarak tanımlamak mümkündür.

Yalın hâliyle fiil tabanları, bulunacağı cümle içinde zorunlu olarak nesne isteyebilir. Bu durumda *geçişli çatı* oluşur. Yine fiiller eksiz şekilleriyle bulunacakları cümlede dolaylı ve zarf tümlecini de zorunlu olarak isteyebilir. Örneğin *yola çık-* öbek-fiili gelecek zaman çekimiyle yüklem olarak bulunduğu cümlede zarf tümlecini, *çık-* fiili herhangi bir kiple çekimlenerek yüklem olduğu zaman bulunduğu cümlede dolaylı tümleci zorunlu olarak istemektedir. Bu durumda dilbilgisi çalışmalarında şimdiye kadar adlandırılmamış çatı kategorileri ortaya çıkmaktadır. Bu sözdizimsel özellik şimdiye kadar yazılan dilbilgisi çalışmalarında adlandırılmamıştır. Dolaylı tümleci zorunlu olarak isteyen fiil tabanlarının oluşturduğu eksiz çatıya *yerleme* ve zarf tümlecini zorunlu olarak isteyen fiil tabanlarının oluşturduğu eksiz çatıya da *zarfsama çatı* terimlerinin kullanılabilceğini düşünmekteyim.

Cümlede kurucu oldukları zaman kılış fiilleri, cümleyi oluşturacak unsurları belirlemek açısından -kök veya gövdenin anlamı dolayısıyla- *nesneyi*, *dolaylı* ve *zarf tümlecini* zorunlu olarak istediği durumlarda eksiz çatı ortaya çıkmaktadır.

Ayrıca kurucu olan fiil, cümlede istediği unsurları daha belirgin kılmak veya zorunlu bulunması gereken öğelerin vasıflarını belirtmek maksadıyla birtakım eklerle de çekimlenebilir. Bu ekler çatı ekleridir ve yüklem olan kılış fiillerinin cümlede alacakları unsurları ve onların özelliklerini belirleme işlevini üstlenirler.

O hâlde, kılış fiillerinin kurucu olarak kullanıldığı haber ve dilek cümlelerinde fiilin özellikleri göz önünde bulundurularak tüm detaylarının verilmesi bir dilsel zorunluluk olarak ortaya çıkabilmektedir. Bu zorunluluğun adı çeşitli türden dilbilgisi çalışmalarında çatı kavramıyla verilmektedir.

Bu konuyla ilgili olarak özellikle: A. Dilaçar, "Türk Fiilinde 'Kılış'la 'Görünüş' ve Dilbilgisi Kitaplarımız", (Dilaçar, 1974: 167-170); B. Yücel, "Türkiye Türkçesinde Fiil Çatıları", *Türk Gramerinin Sorunları II*, (Yücel 1999: 156-190); G. Gülsevin, "Çatı Ekleri Üzerinde Kullanılabilen Ekler" *Türk Gramerinin Sorunları I*", (Gülsevin, 1999: 203-223) çalışmalarına bakılabilir.

Cümlelerin yöneticisi olan fiilde bu tür detayları veren kategori anlamına gelen çatı, fiil kök veya gövdesinin bizatihi kendisi ile oluşturulabildiği gibi kök veya gövdeye getirilen eklerle de kurulabilmektedir. Kılış fiillerinin kök veya gövdeleri kurucu olan fiilin *geçişli*, *yerseme* ve *zarfsama* işlevini; çatı ekleri ise cümlede öznenin bulunup bulunmayacağını, bulunacaksa nasıl bulunacağını ve eklendiği fiilin cümlede hangi unsurları zorunlu olarak alacağını ve zorunlu

olarak gelmesi gereken bu unsurların nasıl bulunması gerektiğini belirleyen işlevleri karşılar.

Kılış fiilleri çatı eklerinden *edilgenlik* ve *dönüşlülük* vasıtasıyla oluş fiiline dönüştürülebilir. Başka bir deyişle, bir kılış fiiline gelmiş olan edilgenlik ve dönüşlülük eki her zaman meçhullük ve eylemi kendi üzerinde gerçekleştirme işlevi için kullanılmaz; bazen de kılış fiilini kendi kendine gerçekleşme anlamını fiilin tabanına yüklemek amacıyla kılış fiilinden oluş fiili yapma işleviyle kullanılmış olabilir: “*Camı Ali kırmış.*” değil de, cam kendi kendine kırılmışsa bu durumu ifade için kuracağımız cümle bir oluş cümlesi olacaktır ve *-il-* eki, *kır-kılış* fiilinin oluş şeklini verecektir. Camı Ali’nin kırdığını biliyoruz; ama, Ali’nin adını vermek istemiyorsak bu durumda “*Cam kırıldı.*” örneğindeki *-il-*, gerçek işlevi ile –yani, edilgenlik için- kullanılmış demektir.

Bazen de oluş fiili çatı ekleri kullanılarak “*Su kaynadı.*” cümlesindeki *kayna-* oluş fiili *-t-* ettirgenlik eki maarifetiyle “*Fatma suyu kaynatı.*” cümlesindeki kullanımında olduğu gibi kılış fiiline dönüştürülebilmektedir.

Bir oluş fiili doğrudan çatı eki alamaz. Çatı eklerinden birini alabilmesi için, önce ettirgenlik ekinden biri ile kılış fiiline dönüştürülmesi gerekir. Daha sonra, temel işleviyle kullanılan ettirgenlik ekini alabilir. “*Fatma suyu Ayşe’ye kaynatırdı.*” kullanımında olduğu gibi.

Bu durumda bu ekler çatı ekleri değil; fiil tabanında varlık ilgisini belirleyen ekler olarak işlev görmektedir; ki, bu durumdaki eklerin çatı eklerinin dışında bir adla terimleştirilmesi gerekmektedir.

Bu işlevle kullanılan eklere de kılış fiilini oluş fiili yapıyorsa *oluşlama*, oluş fiilini kılış fiiline dönüştürüyorlarsa *kılışlama* terimleri ile edilgenlik ve ettirgenlikten ayrılabilceğini düşünmekteyim.

3.1.1. Kök veya Gövdeyle Belirlenen İşlevler (Çatılar)

Kılış fiillerinin tabanları yüklem oldukları zaman cümle içinde zorunlu olarak istediği unsuru hissettirebilme yeteneğine -yani çatı kurma özelliğine-sahiptir. Bu bir sözdizimsel özelliktir ve adlandırılması gerekir.

3.1.1.1. Geçişlilik İşlevi (Çatısı)

Kılış fiilleri bir ek almaksızın, fiil kök veya gövdeleri yoluyla da buldukları cümle içinde *nesne* isteklerini gösterebilir. Kılış fiillerinin kök veya gövdesinde mevcut bulunan bu işlev dilbilimcilerce *geçişli* ve *geçişsiz* olarak adlandırılmıştır. Bu noktada *geçişsiz* teriminin gereksiz olduğunu düşünmekteyim; çünkü, eksiz çatılar, fiil tabanının mevcut anlamından dolayı o fiile dayalı olarak kurulacak cümlede zorunlu bulunması gereken öğeleri göstermektedir. Kategori olarak adlandırmada istenmeyen değil, istenenin esas alınması şarttır.

Yalın kılış fiillerinin içerdiği anlam bir nesne üzerinde gerçekleşmeye dayalı kurgulanmışsa, yani fiilin gerçekleşmesi bir nesnenin bulunmasına bağlıysa, bu tür fiiller kurucu oldukları cümlede zorunlu olarak *nesne* istemektedir. İşte bu istek cümlede *nesnenin* zorunlu öge olmasını sağlayarak fiilin geçişlilik işlevini ortaya çıkarmaktadır. Yalnız bu işlev, sadece fiilin işlevi değil özneyle zorunlu olarak birleşmesi gereken *fiil=yüklem* ve *özne* ortaklığının oluşturduğu dizgesel bir işlevdir, aynı zamanda.

Satmak fiili etrafında bir cümle kurgulamaya başladığımızda, önce fiilin *kılış* işlevi ortaya çıkıyor ve *satma* fiili gerçekleştiren özneyi yanına zorunlu olarak almaktadır. Böylece dizge "*Ahmet sattı.*" şeklinde cümle kılığına bürünmekte ve bu yapı, fiilin geçişlilik işlevini bu noktada ortaya çıkarmakta ve üçüncü birleştirme aşamasında dizge de "*Ahmet kitaplarını sattı.*" şeklinde kamil manada bulunması zorunlu öğelerden eksiği kalmamış bir cümle hüviyeti kazanabilmektedir.

3.1.1.2. Yerseme İşlevi (Çatısı)

Kılış fiillerinden bazılarının uzay-zaman gerçekliği içinde cümlede yer alabilmesi ve içerdiği anlam ile sözedilebilir nitelik kazanabilmesi için yer ilgisiyle tamamlanması bir zorunluluk olabilmektedir. Değişik bir ifadeyle bazı kılış fiilleri taban anlamı gereği dolaylı tümleci cümle oluşturma durumunda zorunlu olarak istemektedir. Bu özellik onların *yerseme* işlevini göstermektedir. Bu konuyu yukarıda örneklediğimiz için burada örnek vermiyoruz.

Bu tür kılış fiillerinin cümlede yüklemi olması durumunda cümleyi oluşturan zorunlu öğelerin *özne*, *dolaylı tümleç* ve *yüklem* unsurlarından oluşması ve bu şekilde sıralanması gerekmektedir. Ayrıca seçimlik olarak bunların üzerine başka cümle unsurları da getirilebilir.

3.1.1.3. Zarfsama İşlevi (Çatısı)

Yukarıda zikri geçtiği gibi birtakım kılış fiilleri de, ek almaksızın, içerdikleri anlamın gereği olarak zarf olan kelime türleriyle tamamlanmaya ihtiyaç duymaktadır. Fiilin kök anlamından kaynaklanan bu zorunluluk *zarfsama çatısı* meydana getirmektedir. Bu konu da yukarıda zikredildiği için burada örneklemiyoruz.

3.1.2. Eklerle Belirlenen İşlevler (Çatılar)

Cümlede yüklem diye nitelediğimiz fiilin anlamsal gerekliliği nedeniyle zorunlu bulunması gereken cümle öğelerinin yanında fiile ulanan fakat fiil tabanının anlam alanına dokunmadan cümlede zorunlu olarak bulunması gereken öğeleri belirleyen ya da yüklem dışındaki öğelerin anlamsal özelliklerini belirleyen ekler vardır; ki, bu ekler de *fiil=yüklem* çatısını ek yoluyla oluşturmaktadır. Bu şekilde yapılan çatılar dilin söz boyutunu göstermektedir. Değişik bir ifade kullanmak gerekirse ekli çatılar, bireysel dil kullanımı sonucu ortaya çıkan yüklemle delalet eder. Örneğin: "*Annem evi temizledi.*" dil dizgesinin *öznenin* değil de *nesnenin* vurgulanmak istenmesi tercihi ile sözsel (bireysel dil kullanımı) karşılığı "*Ev temizlendi.*" şeklindedir.

Bu tür eklerin iki ayrı işlevi söz konusudur:

Birinci ve aslî işlevleri yüklemle ulanması gereken zorunlu cümle öğelerini belirlemektir. Örnek olsun diye *ağlamak* fiilini alır ve bunun üzerine *-t-* ettirgenlik çatı ekini getirirsek *ağlattı ağlamak* kökünün istediği özneye ilaveten bir de *nesne* kullanılması *-t-* çatı ekinin dolaylı zorunlu olmasıdır. İşte bu işlev, çatı kurma işlevidir.

İkinci işlevleri ise, fiilin temelinde var olan ve fiili gerçekleştiren varlık ilgisini –yani, *kılış* ve *oluş* durumlarını- değiştirmeye, başka bir deyişle, oluş fiilini kılış; kılış fiilini de oluş fiili yapmaya yöneliktir. Bu kullanımıyla yüklem öncesi unsurları değil doğrudan fiilin tabanını etkilemektedir. Örnek olsun diye

kaynamak oluş fiilini alıp çatı eki diye tavsif ettiğimiz eklerden *-t-* yi getirdiğimizde *kaynatmak* gövdesi elde edilir. Netice itibariyle eklendiği fiilin zorunlu olarak nesne almasını sağlamak yerine oluş fiil tabanını kılış fiil tabanına dönüştürmüştür ve bundan sonra nesneyi zorunlu öge kılan ettirgenlik eki –Tirgelebilmektedir.

Çeşitli dil çalışmalarında eklerin bu tür işlevi oldurgan çatı adıyla verilmektedir; ki, biri kök ve gövdeyi diğeri cümlenin aldığı zorunlu öğeleri ilgilendirdiği için aynı kategori içinde alınmaması gerektiği kanaatini taşımaktayım.

Adına çatı eki dediğimiz ve fiile iki ayrı işlevle eklenen bu eklerin işlevlerinin iyi tespit edilmesi de cümle dizimibilim açısından büyük bir öneme sahiptir; ve bu ayırım kesinlikle dilbilgisel kategori olarak belirlenmelidir.

Sükrü Haluk AKALIN'ın "+IA- Ekinin Çatı Ekleriyle Kullanılışı Konusundaki Görüşler ve Ekin Yabancı Kaynaklı Kelimelere Getirilişi Üzerine" (Akalin, 1995: 92-99) çalışmada detaylarıyla ele aldığı bazı ekler, isimlerin fiile dönüştürülmesi aşamasında fiilleştirilmesi gereken isimler anlamsal özelliklerinden dolayı kılış fiili olması mümkün olmuyorsa isimden fiil yapım ekiyle beraber oluşlama, oluş fiili olarak kullanılması mümkün olmayan isimler de isimden fiil yapım ekiyle beraber kılışlama eki alarak kalıplaşmış bir ek gibi kullanılır: *bronz+la-ş-* (bronzla- kök kullanımı mümkün olmayacağı için *-laş-*), *kir+le-t* (kire- doğrudan kılış fiiline dönüştürülmesi zorunlu olduğu için *-lat-*) gibi. Dolayısıyla isimleri fiilleştirmek için kullanılan bu ekler, ekle yapılan çatı işlevi için değil kalıp hâlinde fiil tabanı oluşturmak için, yapım eki+oluşlama veya kılışlama eki yapısında kullanılan eklerdir.

Bir kılış fiili bu tür ekleri dört değişik işlev (çatı) için alabilmektedir. Bunlar:

3.1.2.1. Edilgenlik İşlevi (Çatısı)

Genellikle *-t-* bazen de *-n-* ekinin kılış fiiline gelmesiyle zorunlu olarak bulunması gereken *yapan özne* söylenmemesi ya da bilinmemesi gereken (mechul) bir duruma düşürülür. Derin yapıda öznesi mevcut; ancak, yüzeysel yapıda öznesi verilmeyen cümleler dizisinin oluşumuna zemin hazırlayan işlev, edilgenlik işlevidir.

Edilgenlik eki almış kılış fiillerinin yüklem olması durumunda, cümlenin zorunlu yapısı [*nesne + yüklem*] şeklinde olacaktır: "*Bursa Galatasaray'ı yendi.*" cümlesinde *yendi* kılış fiili *yenİldi* edilgenlik işleviyle kullanılması durumunda özne söylenmeyecek ve "*Galatasaray yenİldi.*" yüzeysel yapısı oluşacaktır. Bu durumdaki nesnelere belirtme eki almaksızın kullanılacak ve özne bir şekilde söylenecekse "*Galatasaray Bursa tarafından yenildi.*" örneğinde olduğu gibi, *dolaylı özne* olarak *-ca* ve iyelik ekleriyle çekimlenebilen *tarafından* ilaveleriyle söylenebilecektir.

Bu çatı ekini almış kılış fiilli yüklemelerin kurduğu cümlelerde zamirler bile *nesne* işleviyle kullanılabilir: "*Biz yenildik.*" kurgusundaki cümlede *biz* derin yapıda *nesne*dir. Derin yapıdaki asıl kurgu da zaten "*Onlar bizi yendi.*"dir; ama, öznenin belirtilmemesi üzerine oluşturulan *edilgen* dizgede özne düşürülmüş ve nesne unsuru da belirtisiz yapılmıştır. Edilgen çatılı kılış

cümlelerinde nesnenin sürekli belirsiz duruma düşürülmesi, belirsiz nesnenin çekimli olmaması gereken özne unsuruyla karıştırılması sonucunu ortaya çıkarmıştır; ki, sözdizim çalışmalarında derin yapı ve edilgenlik işlevi dikkate alınmaksızın bu tür unsurlar özne diye gösterilmektedir.

3.1.2.2. Dönüştürülme İşlevi (Çatısı)

Genellikle *-n-* bazen de *-l-* ekinin kılış fiiline gelmesiyle zorunlu olarak bulunması gereken *yapan özne* aynı zamanda zorunlu olarak bulunması gereken *nesneyi* de bünyesine alır; kendi içinde eritir.

Zorunlu olarak bulunması gereken *nesneyi* de içeren *öznedenden* oluşan kılış fiillerinin yüklem olduğu cümlelerin zorunlu yapısı [*özne=(özne+nesne) + yüklem*] şeklinde olacaktır.

Bu tür kılış fiillerinin dönüştürülme işleviyle çekimlenebilmesi için alacağı nesnenin ya zamir ya da iyelik eki almış bir isim olması gerekmektedir. Örneğin derin yapıda oluşan "*Ahmet kendini dövdü.*" cümlesindeki *dövdü* kılış fiili, nesnenin dönüştürülme zamiri olması nedeniyle Ahmet isminde birleşebilme yeteneğine sahiptir. Böylece verilmek istenen cümlesel anlam, yüzeysel yapıda "*Ahmet dövündü.*" şeklinde dönüştürülme işleviyle ortaya çıkabilmiştir. İyelikli isme örnek olsun diye de "*Ayşe saçını taradı.*" derin yapısının "*Ayşe tarandı.*" yüzeysel şeklini verebiliriz.

Kılış fiilinin dönüştürülme işlevi, bir cümlede bulunması zorunlu olan iki ayrı öğeyi bir öge içinde fiile ulanan bir ek yardımıyla birleştirebilmesi, dolayısıyla iki unsur yerine bir unsur zikretmesi *en az çaba* yasaının Türkçede dilsel dizgelere de derinden etki ettiğini göstermektedir.

3.1.2.3. İşteşlik İşlevi (Çatısı)

-Ş- ekinin kılış fiillerine eklenmesiyle elde edilen bir işlemdir. Bu tür yüklemelerin yönetici olduğu cümlelerde zorunlu olarak bulunması gereken *özne, ortaklı öznedir. Dövmek* kılış fiili işteşlik işleviyle *dövüştü* şeklinde kullanılacak olursa bu cümlelerin zorunlu öznesi eylemi gerçekleştirmede ortak en az iki kişiden oluşan *öznedenden* oluşacaktır. Yani bu eki almış kılış fiilinin yönetici olduğu cümlede ya yüklem çokluk ekiyle çekimlenmek zorunda ya da özne çoklu kişiden oluşan *ortak özne* görünümünde olmalıdır.

3.1.2.4. Ettirgenlik İşlevi

Kılış fiiline *-t-*, *-Tlr-*, *-r-* ve benzer işlevli diğer ettirgenlik eklerinden birini ulamak yoluyla oluşturulmuş çatıdır. Bu çatının en bariz özelliği iki farklı öznenin bir cümle yapısı içinde bulunmasını sağlıyor olmasıdır. Bu işlevle ortaya çıkan bir yüklem öncelikle *yaptıran özne* isteyecektir. Bunun yanında, yalın fiilde özne olan unsuru yönelme hâl eki ile çekimli olarak *yapan özne* şeklinde bünyesine alacaktır. Bu ekleri alabilecek fiiller, geçişli tabana sahip olacakları için ayrıca nesneyi de zorunlu olarak isteyecektir.

Ettirgen çatılı yüklem oluşturduğu bir cümlede seçimlik öğeler dışında üç zorunlu öge bulunmalıdır. *Yaptıran özne, yapan özne* ve *nesne*. Böyle olunca da *Ahmet (yaptıran özne) ödevini (nesne) Ayşe'ye (yapan özne) yaptırdı.* dizgesine uygun cümleler dizisi oluşacaktır.

3.2. Oluş Fiilinden Yüklem

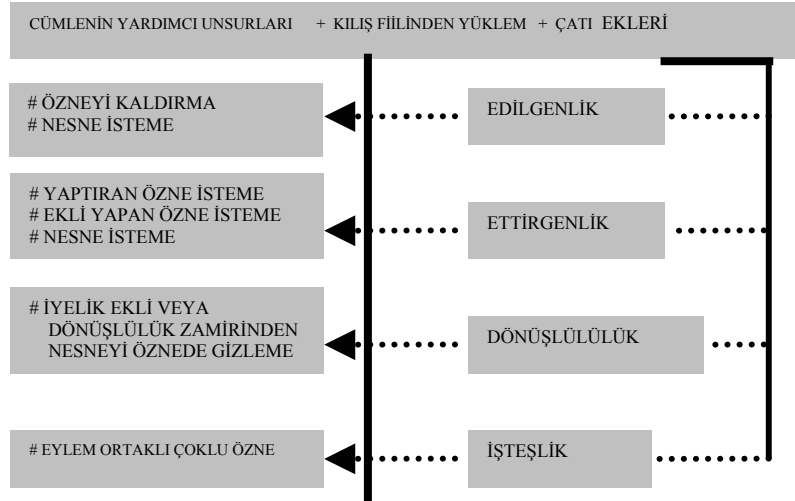
Bu tür yüklemeler kök, türemiş ve *olmak* gibi yardımcı fiillerle kurulmuş öbek-fiillerden oluşur. Bu tür fiillerin yüklem olması durumunda özne zorunludur ve öznenin türü, kılış fiilindeki gibi eylem gerçekleştirme erkine sahip olan bir varlık değil de eylemin içerdiği anlamın kendiliğinden üzerinde gerçekleştiği *nesne*dir; ancak, fiil oluş fiili olduğu için cümle unsuru olarak *nesne* değil de, *özne* terimi ile adlandırılmalıdır. Bu tür fiillerin yüklem olduğu cümlede *özne, olan özne*'dir.

O hâlde, bu tür fiillerin yüklem olması durumunda cümlenin tek zorunlu ögesi vardır; o da, *olan özne*'dir. Bu tür fiillerin yüklem olduğu cümlelerde nesne aranmaz. *Kaynamak* fiilini örnek olarak yüklem yaptığımızda kaynayan nesne cümle unsuru olarak özne olacaktır ve [*özne + yüklem*] zorunlu öğeleri içinde "*Su kaynadı.*" yapısına uygun cümleler dizisi oluşacaktır.

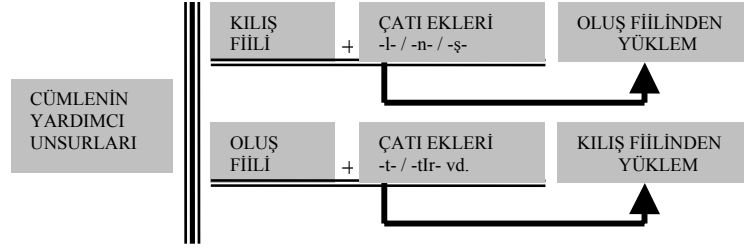
Bu tür fiillerin yüklem olduğu cümleler de nesne üzerinde gerçekleştiği için bir oluşu bildiren oluş cümleleridir. Çözümleme açısından da, bildiri taşınması itibarıyla, ek-fiil maarifetiyle yüklem yapılan isimlerin yüklem olduğu bildiri cümlelerine yakınlık gösterir.

Kılış fiilin üzerine gelen çatı eklerinin iki ayrı işlevini tablo ile şöyle ifade edebiliriz:

1. Cümlede yüklemün zorunlu olarak istediği yardımcı unsur veya unsurları belirleme:

2. Yüklem olan oluş fiilini kılış fiili, kılış fiilini de oluş fiili yapma:

3.3. Ek-fiilli İsimden Yüklem

Tamamen özel bir işlevle ek hükmüne girmiş olan *ermek* ve *turmak* fiillerinin isim yerine geçen biçimbirimlere ulanması yoluyla kurulan yüklemelerdir; ki, bu tür cümlelerde ek öncesindeki kelimeler, kendi anlamlarını koruyarak cümleye katıldıkları için bir bildiri taşımak durumundadırlar. Böyle cümleler bildiri cümleleridir.

Ek-fiil öncesindeki kelime, ek-fiili aldığı zaman dilbilgisel olarak isim sayılmaktadır. Bu nedenle gramer kitapları bu tür cümlelere isim cümlesi demektedir.

Ek-fiil bazen de isimlere yüklem yapma işleviyle değil de eklendiği isme sürerlik gibi anlam ilgileri katarak pekiştirme işleviyle gelmektedir. Bu durumda ek-fiillerin eklendikleri isimler yüklem değildirler. Cümle içinde özne olan isme gelmişse özne, nesne olan isme gelmiş nesne pekiştirilmiş demektir. "*Sınıfta bir gürültüDür başladı.*" örneğinde *-Dir* ek-fiili özneyi pekiştirmiştir. Ek-fiilin bu tür işlevle kullanılması durumunda yüklem mutlaka çekimli bir fiil olmak durumundadır. Verdiğimiz örnekte *başladı* fiili yüklem olduğu için özne ek-fiille pekiştirilebilmiştir.

4. Fiil - Kip İlgisi

Adına fiil dediğimiz kelime türünün sözdizimi içindeki görünümünü değiştiren ve belirleyen kavramlardan biri de *kiptir*. Dilbilimciler kipi Dilaçar'ın "*Fiilin bir başka gramatikal ulamı kip'tir, yani fiilin gösterdiği süreç'in hangi ruh koşulları altında meydana geldiğini ya da gelmek istendiğini bildiren ve ruh durumunu, kişisel duyguları, niyeti, isteği belirten bir gramatikal ulam: Yunanca psykè diathesis = ruh durumu, mizaç, Lat. modus = tarz, Fr. mode, İng. mood = ruh durumu, İtal. ve İsp. modo, Rus. naklonenie = eğilim, Arap. sığa; Türk. kip; örnek, model, biçim gibi.*" (Dilaçar, 1971: 106) tanımına yakın olarak daha çok zaman ve anlam özelliklerine göre girdiği türlü biçimlerin genel adı olarak tanımlamakta ve fiilin dokuzla sınırlanmış çekim kalıbı için kullanılmaktadırlar.

Türkçede fiillerin kiplik durumları tam olarak tespit edilebilmiş değildir. Bu konu ile ilgili olarak öğretimi kolaylaştırmak amacıyla standartlaştırılmış bir dilbilgisel bilginin aktarımı mevcuttur, sadece.

Türkçede fiillerin kiplik durumu geniş ve detaylı bir çalışmayı gerektirmektedir; ancak, bu yazı çerçevesi içinde, ana hatlarıyla fiillerin kiplik durumuna değişik bir bakış açısı getirilecektir.

Bu konuya Gürer GÜLSEVİN de değinmekte ve çalışmasında gramer kitaplarından farklı bir sınıflandırma sunmaktadır (bkz. Gülsevin, 1997: 79 ve sonrası).

Öncelikle, fiilde kiplik durumunun yapı ile sıkı bir münasebeti vardır: İlk değerlendirmede tespit edilebilen görülen geçmiş, anlatılan geçmiş, şimdiki, geniş, gelecek, emir, dilek, istek ve gereklilik kipleri standartlaştırılarak Türkçede fiil çekiminin değişmez tablosu meydana getirilmiştir. Bu çekimler yapı itibarıyla basit ve türemiş fiillerin kiplik durumlarıdır ki, bunlar da basit ya da türemiş fiillerle ilgilidir. Değişik bir ifadeyle, fiilin kiplik durumları kök veya gövde fiillerde daha açık görülmekte ve adlandırılabilir: Görülen geçmiş: *Geldim*; anlatılan geçmiş: *Görmüş*; şimdiki zaman: *Okuyorum*; gelecek zaman: *Gideceğim*; geniş zaman: *Sürer*; emir: *Oku*, istek: *kala*, gereklilik: *anlamalı* ve şart: *başarsa* gibi.

Kiplik durumu fiil kök veya gövdelerinin cümle içindeki görünümü olduğu için bazen tek başlarına içerdikleri kiplik anlamını veremeyebilir. Örneğin fiile şart kipliğini katan -sA- morfemi cümle içinde *keşke* veya eş işlevli başka bir edat ile birleşmediği müddetçe bu kip temeline dayanan yüklemi oluşturamaz; sadece bir temel cümleyle tamamlanabilecek ve şart öbeğinden oluşan bir yan cümle oluşturur. "*Ahmet çalışırsa sınavını başarır.*" cümlesindeki -sA- ile, "*Ahmet keşke bu sınavı başarsa!*" cümlesindeki -sA- morfemi sesçe aynı olmasına rağmen işlevce aynı değildir. Bu da Türkçede kip göstergesinin sadece eklere dayanmadığını ek (-di-: *gel-di-m*), ek+ek (-mak+ta-: *gel-mekte-*) kelime+ek (*keşke -sa-: keşke Ahmet bu sınavı başarsa!*) ve ek+kelime (-miş ol-: *Bu işe bir kez girmiş bulundum*, -mak iste-: *Bu işin aslı nedir anlamak isterim.*) şeklinde genişleyen bir yapıya sahip olduğu gerçeğini ortaya çıkarmaktadır. Bu açıdan fiillerin kip durumlarını gösteren tüm biçimbirimler için genişleyen kalıplaşmış yapıları da kapsaması amacıyla *kiplik* terimi ile ifade etmenin uygun olacağını düşünmekteyim.

Yüklemin kiplik durumu sözdizimini ilgilendirdiği için dizge içindeki herhangi bir biçimbirim yükleme etki edip onun kiplik içeriğini değiştirebilmektedir. Bu durumda dilbilimcilerin adına *görünüş* dedikleri kip göstergelerinin aslı işlev dışında kullanımı da ortaya çıkabilmektedir. "*Mehmet bize geliyor.*" dizgesindeki şimdiki zaman yoluyla bildirme kipliği, dizgeye ilave edilen bir *yarın* zarfıyla "*Mehmet yarın bize geliyor.*" cümlesindeki gibi *geliyor* şimdiki zaman kipi, gelecek zaman yoluyla bir bildirim kipliğine dönüştürülebilmektedir.

Dil ve söz kavramı çerçevesinde bu kipliklerin dışında fiil çekim tablosuna girmemiş şekiller de vardır. Bunlar daha çok öbek-fiil yoluyla yapılmaktadır: *gelmiş bulunmak* fiili gramerde birleşik fiil olarak tanımlanır ve cümle çözümlemesinde yüklem olarak gösterilir; ancak, aynı kategoride değerlendirilen *yardım etmek* fiilinden işlev olarak da ayrılır. Her ikisi de yapıcı öbek-fiildir; ama, *yardım etmek* yabancı bir kelimenin içerdiği anlam ile birlikte

yüklem oluşunu sağlarken, *gelmiş bulunmak* öbek-fiili *gelmek* eyleminin *pişmanlık* kipliğini göstermektedir.

Gramer kitaplarında *birleşik çekimler* adıyla verilen fiil çekimleri de bu yolla oluşturulmuş fiil kipleridir: *Geliyordum.* yapısındaki kiplik durum *şimdiki zamanın hikayesi* değil, ek+kelime (-yor er-: *Geliyordum.* < *Gel-i-yor er-ti-m.*) yapısında *sürerli geçmiş* kipliğini göstermektedir. Bu şekilde hikaye ve rivayet kipliği olarak verilen şekiller aslında cümlede yargıyı yükleneyecek olan fiillerin farklı kiplik durumlarını gösteren öbek-fiillerdir.

Bu noktada kip ekleri fiil tabanına geldiği zaman aslı işlevi ile kullanılmaktadır: Örneğin, *Geliyorum.* fiiline ulanmış olan -yor-, *gel-* fiilinin zamanını göstermektedir. Bu morfemler bir yardımcı fiilden önce kullanıldıklarında ise dilbilimcilerin fiil tabanlarında *başlama*, *sürerlilik* ve *bitiş* (Aksan, 1983: 206-208) olarak adlandırdıkları fiilin tabanında zaten var olan zaman ilgisi için kullandıkları *kılmış* kavramının netleştiricisi ve pekiştiricisi işlevi ile ortaya çıkmaktadır: Örneğin *Okuyordum.* < *Okuyor erti men.* Öbek-fiilinde *oku-* fiiline eklenen -yor-, *oku-* sürerli fiilinin pekiştiricisi olarak kullanılırken asıl zaman göstergesi -DI- yardımcı fiile ulanmıştır.

O hâlde bu durumu şöyle genelleştirebiliriz: Kip ekleri basit ve birleşik fiile geldikleri zaman dizge içinde görünüşlerini değiştirecek fiilin zamanını belirleyici zarf gibi biçimbirimler yoksa aslı işlevlerinde kullanılır; kiplik için kurulan öbek-fiillerde ise aslı işlev için yardımcı fiile ulanır; asıl fiile gelen kip ekleri ise fiilin tabanında var olan *kılmış başlama*, *sürerli* ve *bitiş* anlamlarını netleştirmek ve pekiştirmek için kullanılır. Ayrıca diğer dillerde olduğu gibi Türk dilinde de kip ekleri değişik kip ifadelerini karşılamak için kullanılabilir. Bu nedenle ekin hangi kipi karşıladığı –yani, görünüşünün ne olduğunun tespiti için cümlenin anlamı belirleyicidir (Aksan, 1983: 208-210).

Fiilin taban anlamını *zaman* ve *dilek-istek* kavramları dışında daha değişik anlam ilgileri katarak genişletmek istediğimiz durumlarda öbek-fiiller kullanılır. Asıl fiile gelen kip eki bildiğimiz anlamda kip göstergesi değildir. Kip göstergeleri öbek-fiillerde sadece yardımcı fiillere gelir. Asıl fiile gelen kip ekleri, fiilin *kılmış* göstergesi olarak kullanılır ve fiil tabanına fiilin işleniş zamanı dışında değişik kiplik anlam ilgileri katar. “*Bu sözü bir kez söylemiş bulundum.*” cümlesinde *söyle-* asıl fiil, bu asıl fiile ulanan -miş kip eki *kılmışlık* açısından bitmişlik göstergesi *bulun-* yardımcı fiil ve bu yardımcı fiile ulanan -du bu öbek-fiilin gerçekte gerçekleşme zamanının göstergesidir ve “*Söyleme eylemi geçmiş zaman dilimi içinde gerçekleşti ve bu eylemimden pişmanım.*” anlamlarını içeren bir kip meydana getirmiştir. Bu konuyla ilgili olarak daha geniş bilgi için Gürer GÜLSEVİN’in, “Türkiye Türkçesindeki Zaman ve Kip Çekimlerinde Birleşik Yapılar Üzerine”, adlı çalışmasına bakılabilir (Gülsevin, 2000: 215-224).

Fiilin yapısı ne olursa olsun yüklem olabilmesi için mutlaka bir zaman veya şekil kavramı vermesi gerektiği için bütün fiil kiplerini zaman ve şekil kavramı etrafında sınıflandırmak mümkündür.

Şimdi ilk bakışta göze çarpan ve yaygın kullanılan kiplik yapıları şu şekilde tasnife tabi tutmak mümkündür:

4.1. Bildirme Kipleri

Fiilin tabanında zaten var olan *başlama*, *sürerli* ve *bitiş* şeklinde beliren *kılmış* anlamlarını zihinde tereddüde yer bırakmayacak şekilde netleştirme ve pekiştirme amaçlı işlevbirimlerle kurulan fiil kipleridir. Bu kipler genelde üç zaman *geçmiş*, *hâl* ve *gelecek* etrafında şekillenir. Bu kiplerde kip eklerinin asıl işlevi fiilde zaman kavramını bildirmek ve kesinleştirmek için kullanılmasının yanında *plânlama*, *alaya alma*, *ihtimal*, *gerçekleşmesini ummamak* gibi yan işlevleri de çekimle birlikte verebilir.

4.1.1. Geçmiş Zaman Kipleri

Fiil tabanlarında var olan kılması bitmişlik anlamıyla yükleme dönüştüren kipliklerdir. İki biçimbirim ile kurulur: *-Dİ-* ve *-mİş-*. Bu biçimbirimlerin işlevleri dilbilimcilerce farklı yorumlanmış ve bu farklı yorumlamaya bağlı olarak da bu kiplik *-Dİ-'li*, *-mİş-'li*, görülen ve belirli gibi çok farklı terimlerle adlandırılmıştır. Değişik terimler için Ahmet TOPALOĞLU'nun, **Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü** adlı çalışmasına bakılabilir (Topaloğlu, 1989: 74).

Aslında *-Dİ-* işlevbirimi, fiilin işleniş anı ile o işleniş söze dönüştürenin görme anının eşzamanlılığını gösterir: "*O sınıftan biraz önce ayrıldı.*" cümlesinden biz o ayrılırken anlatanın da tam ayrılış anında bu eyleme tanıklık ettiğini anlıyoruz. *-mİş-* biçimbirimi ise gramer kitaplarında verildiği gibi her zaman bir belirsizlik ve anlatma anlamı içermemekte; ancak, fiilin işlenişinin aktarıcının görmesinden önce gerçekleştiğini ("*Hoca sınıfa girdi mi?*" sorusuna cevap olarak gidip sınıfa bakan birinin cevaben söylediği "*Girmemiş.*" örneğinde olduğu gibi.) ya da başkasının anlatmasıyla öğrenildiğini ("*Hoca sınıfa girdi mi?*" sorusuna cevap olarak cevabı bilen birisine sorulduktan sonra cevaben söylediği "*Girmemiş.*" örneğinde olduğu gibi.) gösterir. Bu nedenle, *Adnî Divanı* adlı çalışmasında Bilâl Yücel, bu ekin görülen geçmiş anlamı verişi için *Görülen geçmiş zaman anlatımı* diye ayrı bir başlık açmıştır (Yücel, 2002: 99). Yani bu biçimbirimi, belirsizlik veya hep aktarı işlevli olarak tanımlamak eksik olmaktadır; ama, bu kipliğe bir ad vermek gerektiğinde öne çıkan işlev - ister istemez- bu kipin adı olarak kullanılacaktır.

4.1.1.1. Görülen Geçmiş Kipliği

-Dİ- morfemi ile, fiil tabanlarına *-fiilin kılması* ne olursa olsun- *bitiş* anlamı verilmesi ve bizzat aktarıcı tarafından işlendiğini ya da aktaranın fiilin işlenişini gördüğünü ifade etmesi amaçlarıyla kurulur: *Gel-Dİ-m*, *gel-Dİ-n*, *gel-Dİ*, *gel-Dİ-k*, *gel-Dİ-niz*, *gel-Dİ-ler* gibi.

Bu kipliği değişik anlamlar katarak kurgulamamız mümkündür. Bu durumda öbek-fiil yapısını kullanmamız gerekmektedir. Bu tür ifade kalıplarının da değişik adlarla birbirinden ayrılması Türkçenin doğru öğretimi açısından iyi olacağı görüşündeyim.

4.1.1.2. Anlatılan Geçmiş

-mİş- morfemi ile, fiil tabanlarına *-fiilin kılması* ne olursa olsun- eylemin gerçekleşmesini aktarıcının başkasından öğrendiğini ya da sonradan şahit olduğu anlamını katan kipliktir. "*Ahmet bugün okula gelmiş.*" cümlesindeki *gelme* eyleminin ya aktaranın eylemin gerçekleşmiş olmasından sonra görmesine ya da başkasının kanalıyla öğrenmesine dayalı gerçekleştiğini ve beraberinde eylemin bitmişliğini tespit edebiliyoruz.

Bu kipliği değişik anlamlar katarak kurgulamamız mümkündür. Bu durumda yine öbek-fiil yapısını kullanmamız gerekmektedir:

4.1.1.3. Geçmişin Hikayesi

Görülen fiilin işlenişinden çok sonra anlatma durumunda kurulan bildiri cümlelerinde *er-* yardımcı fiili kullanılır. Asıl fiil *-DI-* ve *-mİş-* biçimbirimlerini, yardımcı fiil de *-DI-* biçimbirimini alır: *kaldıldardı <kaldılar idi; kalmışlardı <kalmışlar idi* gibi.

4.1.1.4. Sürerli Geçmiş

Geçmişte uzun bir zaman dilimi içinde devam etmiş; yahut, sıklıkla işlenmiş veya eşzamanlı olarak işlenişine şahit olunmuş bir eylemi daha sonra dillendirmek durumunda bu kipliğe başvurulur. Bu kipte asıl fiil *-yor-*, *-mAkTA-* veya *-r-*, *-Ar-*; *-Ir-* biçimbirimlerini, yardımcı fiil *-DI-* ve *-mİş-* biçimbirimlerini alır: *gidiyorDUk; yüzErdik; bakıyormuş; ağlamAktAyDI* gibi.

4.1.1.5. Olmayası Plânlı Geçmiş

İşlenişi plânlanmış; ancak, gerçekleşmemiş bir eylemi yine çok sonra aktarmak durumunda kurgulayacağımız yapıdır. Bu yapıda asıl fiil *-AcAk-* biçimbirimini, yardımcı fiil *-DI-* biçimbirimini alır: "*Kal-AcAkTI-k*." gibi.

Buna yakın bir kiplik yapısı da *-AcAk ol-mak* öbek-fiiliyle yapılabilmektedir: "*Sat-AcAk olDU*." gibi.

4.1.1.6. Olmayası İstenen Geçmiş

İşlenmiş; ancak, gerçekleşmemiş bir eylemin aktarı durumunda gerçekleşmiş olmasını istediğimiz ya da zorunluluk hissettiğimiz yapıdır. Bu yapıda Asıl fiil *-sA-*, *-mAlI-* ve *-A-* biçimbirimlerini, yardımcı fiil *-DI-* biçimbirimini alır: *KalayDIk; OkusAydım; GörmElİyDİniz* gibi.

4.1.1.7. İradedışı yahut İstemdışı Geçmiş

Eylem işlenmiştir; ancak, eylemin sonucunda işleyen veya izleyen kişi pişmanlık duymuştur. Psikolojik olarak bu pişmanlığını bu kip yoluyla aktarmak durumundadır. Bu kiplin yapısında bulunan asıl fiil *-mİş-* biçimbirimini, *bulunmak* ve işlev açısından buna benzer olarak kullanılan yardımcı fiiller de *-DI-* biçimbirimini alır: "*Gelmİş bulunDUM; Sevmİş olDU*." gibi.

4.1.2. Hâl Kipleri

Eylemde var olan zaman kavramı ile onun işlenişinin eşzamanlı olması durumunda kurulan fiil kipleridir. Bu kiplerde fiilden yayılan anlam, ya içinde bulunulan zamanda gerçekleşiyordur ya da içinde bulunduğumuz zamandan önce başlamış ve devam etmektedir.

4.1.2.1. Şimdiki Zaman Kipliği

Anlatı ile eylemin aynı zaman dilimi içinde gerçekleştiğini gösteren kipliktir. Bu durumu ifade için fiil tabanlarına *-yor-* ve *-mAkTA-* ekleri getirilir: *Sev-i-yor-um, gül-ü-yor; yaşa-mAkTA-lAr, gel-mEktE-lEr* gibi.

4.1.2.2. Geniş Zaman Kipliği

Eylem anlatıya başladığımız zaman diliminden önce başlamış, anlatı esnasında da sürmekte ve belki de sürmeye devam edecek ise bu kip kullanılır. Bu kiplik için kullanılan ek *-r-*, *-Ar-*, *-Ir-*'dir: *Oku-r-um, bak-Ar-sın, gel-İr-lEr* gibi.

Bu kiplik anlam *-İr ol-* ve *-mEz ol-* öbek-fiil yapılarıyla da kurulabilmektedir. Bu yapıda geniş zaman anlamı o kadar vurguludur ki, yardımcı fiile gelen ve bitmişlik ifadesi olan *-DI-* kip eki yapıyı geçmiş zamana dönüştürememektedir: "*Biz bu elden gid-Er oldUK; kalanlara selam olsun.*", "*İşit-mEz ol-mUŞ.*" örneklerinde olduğu gibi. Bu yapı Tahsin BANGUOĞLU'nda ' karmaşık fiiller' olarak anlatılmaktadır. (Banguoğlu, 1974: 482 ve sonrası).

4.1.3. Gelecek Zaman Kipleri

4.1.3.1. Gelecek Zaman

İşlenişi gerçekleşmemiş; ancak, plânlanmış eylemler için kuracağımız haber cümlelerinin kiplik durumudur. Bu kiplik için *-AcAk-* eki kullanılmaktadır: *Gel-EcEğ(<k)-im, sev-EcEk* gibi.

4.1.3.1. Bitişli Gelecek Zaman

Gelecek zaman dilimi içinde gerçekleşecek olan ama anlatının eylemin bitiş noktasına vurgu yapmasını plânladığımız durumlarda başvurduğumuz kipliktir. Öbek-fiillerle kurgulanmaktadır. Bu kiplikte yapı asıl fiil+*AcAk* yardımcı fiil+mİŞ şeklindedir: *Sev-EcEkmİŞ < sev-EcEk i-mİŞ* gibi.

4.2. Dilek-İstek Kipleri

Dilek cümlelerini kurmaya yarayan fiil kiplikleridir. Bu kiplerde zaman kavramının ön plâna çıktığı bildirme kiplerinde olduğu gibi eyleme dayalı bir olguyu zaman kavramı etrafında aktarma yoktur. Bu kipliklerde şarta, zorunluluğa, güce veya isteğe bağlı bir dileme sözkonusudur.

4.2.1. Dilek Kipi

Gramer kitaplarında *-sA-* morfemiyle kurulduğu söylenen bu kip, aslında bu ek yanında bir de *keşke* ve benzeri edatlarla kurulabilmektedir. Tek başına *-sA-* şart bağlı yan cümlecik yaparak temel cümlenin zarf tümlecini oluşturmaktadır: "*Çalışır-sA başarır.*" gibi. "*Ah, bir çalışsA!*" gibi edatla birleştirilmiş dizgelerde bir dileme anlamı ortaya çıkmaktadır. Böyle olunca kip eki diye bildiğimiz biçimbirimlerin dizge içinde başka *kelimelerle* "*O yarın Ankara'ya gidiyor.*" cümlesindeki *-yor-*'un *yarın* zarfıyla gelecek zaman görünümüne geçmesi gibi görünüşlerinin değiştiğini bir kez daha vurgulamış olalım (Aksan, 1983: 208-210; Yücel, 1999: 107).

4.2.2. İstek Kipi

-A- morfemiyle kurgulanan bir kiptir ve isteme, arzulama anlamı ile yüklü dilek cümlelerini oluşturur: *Sev-E-y-im, sev-E-IEr* gibi.

4.2.3. Emir Kipi

Fiilin içerdiği anlamı, sosyal statü veya değişik ilgiler dolayısıyla başka bir kişiye buyurma kipidir. Bu kipte fiil, başkasının emri dolayısıyla gerçekleşmektedir.

Günümüz Türkiye Türkçesinde bu anlam ayırımını veren ve fiile ulanan bir kip eki mevcut değildir. Bu kiplik anlam fiil köküne ulanan şahıs ekleri dolayısıyla verilmektedir. Türkçede fiilde bulunması gereken kavramlar için ayrı ayrı ekler kullanılmayabilmektedir. Örneğin görülen geçmiş zaman 3. teklik çekiminde de şahıs kavramı kip eki dolayısıyla verilmektedir: Fiil kökü: *oku-*, kip eki: *'-DU-*, şahıs eki: *Ø* şeklindedir; ancak, olmayan şahıs ekinin kavramı kip ekine yüklenmiştir.

4.2.4. Gereklilik Kipi

Fiilin içerdiği anlamın işlenişinin zorunlu ya da faydalı olması durumlarını karşılayan kipliktir. Fiil köklerine *-mAll-* biçimbirimi getirilerek oluşturulmaktadır: *Oku-mAll-yIm, sev-mEll-sIn* gibi.

Türkçede basit ve türemiş fiillerle oluşturulan kiplerin sınırını çizmek ve onun tablosunu yapmak mümkündür; ancak, öbek-fiillerle yapılan kipleri tanımlamak, çeşit ve türlerine göre tablo hâlinde belirlemek detaylı bir çalışmayı gerektirmektedir.

Cümlede yönetici olan fiilin kip oluşturma durumlarını şu şekilde tablolaştırabiliriz:

FİİL		
BASİT FİİL	TÜREMİŞ FİİL	ÖBEK-FİİL
FİİL + [ÇATI EKİ] [KILIŞLAMA] [OLUŞLAMA] + ZAMAN VE ŞEKİL BİLDİREN KİP VE ŞAHIS KAVRAMI	İSİM + YAPIM EKİ = FİİL + [ÇATI EKİ] [KILIŞLAMA] [OLUŞLAMA] + ZAMAN VE ŞEKİL BİLDİREN KİP VE ŞAHIS KAVRAMI	FİİL + KİPLİK = 1. KILINIŞ BİLDİREN ZARF-FİİL EKİ + YARDIMCI FİİL: -IP DUR-, İVER- -AKAL- GİBİ. 2. KILINIŞ BİLDİREN KİP EKİ + [ÇEKİM EDATI] + YARDIMCI FİİL: -MIŞ OL-, ACAK- -OL-, -ACAK GİBİ OL- GİBİ. + ZAMAN VE ŞEKİL BİLDİREN KİP VE ŞAHIS KAVRAMI

Not: [] işaretleri gerektiğinde kullanılacak olan biçimbirimleri göstermektedir.

Sonuç

- Fiil, Türk dili araştırmaları arasında üç değişik anlam alanını ifade için kullanılmaktadır: *Sözlükbirimsel (okumak)*, *biçimbirimsel (oku-)* ve *sözdizimsel (okuyacağım)* fiil.

- Fiil kökü isim kökünden farklılık gösterir. İsim kökü her türlü yapım eki alırken, fiil kökü isimlerin aldığı bu eklere ilaveten bir de cümleyi ilgilendiren ekleri de alabilmektedir. Bu anlamda fiil nedenli adlandırma yapımında kullanılacak doğurgan bir kelime değildir. Dolayısıyla fiile gelen ekler ya fiili sözdizimi bütünlüğüne uydurabilmek için gelen ya da dizgedeki diğer unsurların fiile anlamca uyumunu sağlayan sözdizimsel ekler olmak zorundadır.

- Yine yapı itibarıyla başka bir kelimeye anlamca birleşmemektedir. Bu da fiille birleşik kelime yapılamayacağını ancak fiil öbeği kurulabileceğini gösterir. Bu özellik, bir fiilin hangi yapı içinde bulunursa bulunsun bağımsız varlığını sürdürme temayülünde olduğunu göstermektedir.

- Fiil bir varlığa ihtiyaç duyma ya da duymama açısından ikiye ayrılır: Varlığa ihtiyaç duyan *kılış* fiilleri ve kendi kendine olan *oluş* fiilleri.

• Fiilde çatı kavramı, yüklem özelliğinden dolayı cümlede zorunlu olarak bulunması gereken unsurların belirlenmesidir; ki, fiil tabanının anlam özelliklerinden çıkan *geçişli çatı* (nesne çatısı), *yerseme çatı* (dolaylı tümleç çatısı) ve *zarfsama çatı* (zarf tümleci çatısı) yanında kılış fiillerine ek ulamı yoluyla oluşturulan edilgen, dönüşlü, işteş ve ettirgen çatı vardır.

• Adına çatı ekleri denen ekler, sözdizimsel ek olarak çatı kurma ve fiilin kılış ve oluş durumunu değiştirme olmak üzere iki işlev ile fiilin anlam alanını genişletici olarak ulanmaktadır. Bu ekler, yüklem olan fiilin cümlede alacağı unsurları ve özelliklerini belirleme işleviyle kullanıldığı zaman çatı, fiilin varlık ilgisini değiştirmek ve oluş fiilini kılış yaptığı zaman *oluşlama*, kılış fiilini de oluş fiiline dönüştürdüğü zaman *kılışlama* eki adıyla birbirinden ayrılmalıdır.

• Sözdizimsel fiil, zaman kavramı ile sıkı bir münasebet içindedir; öyle ki, yalın hâlde iken bile her taban bir başlama, sürerlilik ve bitiş ifade eder. Bir başka ifadeyle kelime yapma aşamasında dil yapıcısı eylemin zaman dilimi içinde belli noktalarına vurgulama yapmıştır. Fiil tabanlarına gelen zaman ekleri fiilde kılınış olarak adlandırılan bu durumun netleştirilmesi ya da değiştirilmesi anlamına gelmektedir.

• Fiilin var olan kılınış anlamını belirgin hâle getirmek ya da değiştirmek amaçlı kullanılan zaman kip ekleri basit ve türemiş fiillerde doğrudan doğruya eylemin işleniş zamanını, öbek-fiillerde ise asıl fiile gelerek kılınış anlamını gösterirler. Bu yapıdaki fiillerde eylemin geçmiş, hâl ve gelecek diliminden zamanını gösteren kip eki ise yardımcı fiile gelir.

Netice itibarıyla adına fiil dediğimiz kelime türü diğer kelime türlerinden gerek yapı gerek kullanım gerekse üzerine aldığı ekler itibarıyla ayrılmaktadır. Her yönüyle dilbilgisinde geniş bir alanı ilgilendiren ve bilhassa Türkçenin sözdizimi ilkelerinin belirlenmesinde önemi büyük olan fiilin daha iyi tanınmasına ve özelliklerinin belirlenmesine değişik ama doğruya yakın bir bakış açısı getirebilmiş olmayı umuyorum.

Bütün özelliklerini saydığımız yüklem hangi kelime türlerinden oluştuğunu ve cümle kurucusu olarak cümle yapısını nasıl şekillendirdiğini bir tabloyla şöyle gösterebiliriz:

		FİİL	(YÜKLEM)	
		KILIŞ FİİLİ (FİİL + KİP + ŞAHİS)	OLUŞ FİİLİ (FİİL + KİP + ŞAHİS)	İSİM [İSİM + (EK-FİİL < YARDIMCI FİİL)]
Z O R U N L U Y Ü A P M I		GÖVDE ÇATI 1. GEÇİŞLİ: ÖZNE / NESNE / YÜKLEM 2. YERSEME: ÖZNE / DOLAYLI TÜMLEÇ / YÜKLEM 3. ZARFSAMA: ÖZNE / ZARF TÜMLECİ / YÜKLEM EKLİ ÇATI 1. EDİLGEN EKLİ ÇATI: NESNE / YÜKLEM 2. ETTİRGEN EKLİ ÇATI: YAPTIRAN ÖZNE / NESNE / YÖNELME EKLİ YAPAN ÖZNE / YÜKLEM 3. DÖNÜŞLÜ EKLİ ÇATI: NESNE ANLAMLI ÖZNE / YÜKLEM 4. İŞTEŞ EKLİ ÇATI: (ORTAKLI ÖZNE / YÜKLEM)	ÖZNE VE YÜKLEM	ÖZNE VE YÜKLEM
L E Ç İ M L İ K Y A P I		ZORUNLU ÖĞELERİN DIŞINDA HERHANGİ BİR ÖĞE	DOLAYLI TÜMLEÇ ZARF TÜMLECİ	DOLAYLI TÜMLEÇ ZARF TÜMLECİ

Kaynakça

- AKALIN, Şükrü Haluk. (1995), "+IA- Ekinin Çatı Ekleriyle Kullanılışı Konusundaki Görüşler ve Ekin Yabancı Kaynaklı Kelimelere Getirilişi Üzerine" **Türk Gramerinin Sorunları Toplantısı**, 22-23 Ekim 1993, TDK Yayınları, Ankara.
- AKSAN, Doğan, Neşe Atabay, İbrahim Kutluk, Sevgi Özel. (1983), **Sözcük Türleri**, Ankara: TDK.
- BANGUOĞLU, Tahsin. (1956), "Türk grameri için monografiler: Türkçede Tekerrür Fiilleri", **TDAY- Belleten**.
- BANGUOĞLU, Tahsin.(1974), **Türkçenin Grameri**, İstanbul: Baha Matbaası.
- BURDURLU, İbrahim Z. (1967), **Uygulamalı Cümle Çözümlemeleri**, İzmir.
- ÇAĞATAY, Saadet. (1966), "Pekiştirilen Fiiler", **TDAY-Belleten**.
- DELİCE, İbrahim. (2000), "Türk Dilinde İşlevsel Ek Tasnifi Denemesi" Sivas: **Sosyal Bilimler Dergisi**, 24. Sayı, Aralık.
- DİLAÇAR, A. (1974), "Türk Fiilinde 'Kılınış'la 'Görünüş' ve Dilbilgisi Kitaplarımız", Ankara: **TDAY, Belleten**.
- DİLAÇAR, A. (1971), "Gramer", **TDAY-Belleten**.
- DOLU, Halide. (1954), "Dâstan-ı Varaka ve Gülşâh'ın Fiil Çekimi", **TDAY-Belleten**.
- ECKMANN, János. (1959), "Çağataycada Yardımcı Cümleler", **TDAY-Belleten**.
- ECKMANN, János. (1953), "Karamanlı Türkçesinde -Maca Ekli Fiil Şekli", **TDAY-Belleten**.
- EMRE, Ahmet Cevat. (1954), "Türkçede Cümle", **TDAY-Belleten**.
- EMRE, Ahmet Cevat. (1955), "Türkçede Cümle: II. İsim Cümlesi", **TDAY-Belleten**.
- ENGİN UZUN Nadir. (2000), **Anaçizgileriyle Evrensel Dilbilgisi ve Türkçe**, Multilingual: İstanbul.
- ERGİN, Muharrem. (1993), **Türk Dilbilgisi**, İstanbul: Bayrak Yayınları, 21. Baskı.
- ERKMAN-AKERSON, Fatma. (2000), **Türkçe Örneklerle Dile Genel Bir Bakış**, Multilingual: İstanbul.
- GABAİN, A. V. (1953), "Türkçede Fiil Birleşmeleri", **TDAY-Belleten**.
- GÖĞÜŞ, Beşir. (1968), "Türkçe'de Cümlesilerin Kuruluşu ve Temel Cümlecige Bağlanma Şekilleri", **TDAY-Belleten**.
- GRÜNBERG, Teo. (1970), **Anlam Kavramı Üzerine Bir Deneme**, Doç. Dr. Hüseyin Batuhan'ın Önsözü ile, Ankara: DTCF Yayınları, Sayı: 193.
- Gürer GÜLSEVİN. (1999), "Çatı Ekleri Üzerinde Kullanılabilen Ekler" **Türk Gramerinin Sorunları II**, Ankara: TDK Yayınları.
- HACIEMİNOĞLU, Necmettin. (1954), "Devrik cümle Üzerine", **Türk Dili**, 35, Ağustos.
- HACIEMİNOĞLU, Necmettin. (1991), **Türk Dilinde Yapı Bakımından Fiiller**, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları,

- İNAN, Abdulkadir. (1967), "Atatürk ve Devrik Cümle", **Türk Kültürü**, 54, Nisan.
- K. GRÖNBECH. (1995), **Türkçenin Yapısı**, (Çev: Mehmet Akalin), Ankara: TDK.
- KARAHAN, Leylâ. (1999), "Fiil Terimi Üzerine", **Türk Gramerinin Sorunları II**, Ankara: TDK Yayınları.
- KARAHAN, Leylâ. (1994), **Kıssa-i Yusuf**, Ankara: TDK Yayınları, s. 383.
- KARAHAN, Leylâ. (1991), **Türkçede Söz Dizimi**, Ankara: Akçağ Yayınları.
- KONONOV, A. N. (1960), "Türkçede Birleşik Cümle Problemi" **Bilimsel Bildiriler**, 1957, Ankara.
- KORKMAZ, Zeynep. (1959), "Türkiye Türkçesinde İktidar ve İmkan Gösteren Yardımcı Fiiller", **TDAY-Belleten**.
- KORKMAZ, Zeynep. (1992), **Grammer Terimleri Sözlüğü**, Ankara: TDK Yayınları,.
- KÖNİK, G. "Türkçede Çatı", H.Ü. Edebiyat Fakültesi Dergisi, **Cumhuriyetin 60. Yılına Armağan**.
- MANSUROĞLU, Mecdut. (1960), "Edirne Ağzında Yapı, Anlam, Deyim ve Söz Dizimi Özellikleri", **TDAY-Belleten**.
- MANSUROĞLU, Mecdut. (1955), "Türkçede Cümle Çeşitleri ve Bağlayıcıları", **TDAY-Belleten**.
- ÖZDEMİR, Emin. (1967), "Türkçede Fiillerin Çekimlenişine Toplu Bir Bakış", **TDAY-Belleten**.
- SEVORTYAN, E.V. (1960), "Türk Dillerinde Fiillerin Geçişli (Transitif), Geçişsiz (İntransitif) Olmalarına Dair", **Bilimsel Bildiriler**, 1957, Ankara.
- TEKİN, Şinasi. (1965), **Uygurca'da Yardımcı Cümleler Üzerine Bir Deneme**, **TDAY-Belleten**.
- TOPALOĞLU, Ahmet. (1989), **Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü**, İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- BORCAKOV, M. Sarıhanov, M. Söyegov, B. Hocayev, S. Ämazarov, (1999), **Türkmen Dilinin Grammatikası-Morfologiya**, Asgabat "Ruh".
- ÜSTÜNOVA, Kerime. (2000), "Türkçede Asıl Unsurlar: Özne ve Yüklem", **Türk Dili**, I. Sayı 582, Haziran.
- YÜCEL, Bilâl, (1999), "Türkiye Türkçesinde Fiil Çatıları", **Türk Gramerinin Sorunları II**, Ankara: TDK Yayınları.